

CHET EL INVESTITSIYALARNING TASHQI IQTISODIY HAMKORLIKDAGI DOLZARBLIGI

Eshqorayev Javohir

*Termiz Davlat muhandislik va agrotexnologiyalar universiteti, Iqtisodiyot,
o'rmonchilik va veterinariya fakulteti Buxgalteriya hisobi va audit yo'nalishi talabasi
eshqorayevjavohir@gmail.com*

Annotatsiya

Bugungi globalashuv sharoitida mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida xorijiy investitsiyalar muhim o'rin tutadi. Xorijiy kapitalning jalb etilishi ishlab chiqarish hajmini oshirish, yangi ish o'rinlari yaratish, eksport salohiyatini kengaytirish hamda zamonaviy texnologiyalar va boshqaruv tajribalarini iqtisodiyotga tatbiq etishga xizmat qiladi. O'zbekiston Respublikasida ham so'nggi yillarda investitsiya siyosatini liberallashtirish, xalqaro bozorlar bilan iqtisodiy integratsiyani chuqurlashtirish, tashqi savdo jarayonlarini soddalashtirish va mahalliy ishlab chiqaruvchilarni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan islohotlar natijasida xorijiy investitsiyalar oqimi sezilarli darajada oshdi. Tadqiqotda tashqi iqtisodiy hamkorlikda xorijiy investitsiyalarning roli, ularni jalb qilishning zamonaviy mexanizmlari hamda mavjud muammolar va istiqbollar tahlil qilinadi.

KALIT SO'ZLAR

xorijiy investitsiyalar; tashqi iqtisodiy hamkorlik; eksport salohiyati; investitsiya siyosati; iqtisodiy integratsiya; barqaror rivojlanish; kapital oqimi; diversifikatsiya.

Kirish

Bugungi kunda mamlakatning ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy taraqqiyotida investitsiyalar, xususan xorijiy sarmoyalarning o'rni beqiyos. Chunki ular iqtisodiyotni barqaror tutishda, ishlab chiqarish sur'atlarini kengaytirishda va shu orqali aholining turmush darajasini yuksaltirish, jamiyatdagi ijtimoiy muammolarni qisqartirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bu borada Prezidentimiz ta'kidlaganidek: — “Yevropa bozorlariga tekstil, elektr texnikasi, charm-poyabzal hamda boshqa tayyor mahsulotlar eksportini kamida 2 barobar oshiramiz. Mahsulotlar eksporti bo'yicha hozirgi 9 ta bosqichdan iborat bojxona rasmiylashtiruvini 3 barobar qisqartiramiz. Jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lish yuzasidan asosiy muzokaralarni yakunlab, ichki qonunchilikni moslashtirish, yangi standartlarni joriy etish ishlarini jadallashtiramiz”**.

Shu bilan birga, bugun aholining farovonligini ta'minlash hamda turmush sifati oshirish maqsadida yangi ish o'rinlari yaratish, ayniqsa hududlarda ishlab chiqarish hajmini kengaytirishga qaratilgan nazariy-metodologik va tashkiliy masalalarni amalga oshirish nihoyatda dolzarb. Bu nuqtai nazardan, O'zbekistonda eksportga yo'naltirilgan iqtisodiyotni rivojlantirish, xususan tashqi iqtisodiy faoliyat ishtirokchilarining eksport faoliyatini kengaytirish islohotlarning eng muhim ustuvor yo'nalishlaridan hisoblanadi. Ko'zlangan maqsad — mamlakatning xomashyo tovarlari eksportiga qaramligini kamaytirish, import va eksport bozorlarini diversifikatsiya qilish, raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish hajmini oshirish — alohida ahamiyatga ega. Tashqi savdo sohasida olib borilayotgan islohotlar samarasi aholining turmush darajasida bevosita o'z aksini topmoqda.

Yuqoridagi fikrlarning amaliy dalili sifatida quyidagi statistik ko'rsatkichlarni keltirish mumkin: 2023-yilning birinchi choragida O'zbekiston Respublikasining tashqi savdo aylanmasi 11,9 foizga o'sib, 14,8 mlrd dollarga yetdi. Shu bilan birga, eksport hajmi 2,6 foizga kamayib, 5,7 mlrd dollarni tashkil etdi va 2022-yilning shu davriga nisbatan 2,4 baravar sezilarli o'sish kuzatildi. Importning o'sish sur'ati 23,4 foizgacha sekinlashdi. 2022-yil yanvar–mart oylarida 44,2 foizni va import hajmi 9,1 mlrd dollarni tashkil etgan. Eksport ko'rsatkichlari pasayishi yoxilg'i-energetika resurslarini chetga yetkazib berishning 48 foizga, oltinning 19 foizga, sanoat tovarlarining deyarli 10 foizga, xomashyoning 40 foizga qisqarishi bilan bog'liq. Shu bilan birga, oziq-ovqat eksporti 26 foizga, kimyoviy mahsulotlar 13 foizga, mashina va transport uskunalari qariyb 2 baravar, tayyor mahsulotlar 36 foizga, xizmatlar esa deyarli 50 foizga ko'paydi. Importda asosiy o'sish mashina va transport vositalari yetkazib berishning 42 foizga, mineral yoqilg'i va neft mahsulotlarining 53 foizga, oziq-ovqat mahsulotlarining 17 foizga, kimyoviy mahsulotlarning 16 foizga, xomashyo yetkazib berishning 21 foizga oshishi hisobiga yuz berdi. Umuman, tashqi va ichki ko'plab salbiy omillarga qaramay, O'zbekiston iqtisodiyoti 2023-yilning 1-choragida barqarorlikni saqlagan holda, o'sish sur'atlarini ham asrab qoldi. Keltirilgan ma'lumotlarni quyidagi jadvalda ko'rib chiqamiz.

2023-2025-yillarda markazlashgan va markazlashmagan investitsiyalarni o'zlashtirishning yig'ma maqsadli ko'rsatkichlari. 1-jadval. (mlrd so'm) ¹

Moliyalashtirish manbalari		shundan:
-----------------------------------	--	-----------------

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasining 2023-2025 yillarga mo'ljallangan investitsiya dasturini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori. 2022-yil 28-dekabr PQ-459-son

	2023- yillarda jami	2025- yil	2023- yil	2024-yil	2025-yil
Jami kapital qo'yilmalar	1 214 970	352 717	403 038	459 215	
shu jumladan:					
Markazlashgan investitsiyalar:	193 587	55 538	65 622	72 428	
Byudjet mablag'lari	83 360	25 886	28 074	29 400	
Tiklanish va taraqqiyot jamg'armasi mablag'lari	11 170	3 171	3 454	4 545	
mln. AQSH dollarida	873	267	271	335	
Davlat kafolati ostidagi xorijiy kreditlar	99 057	26 481	34 094	38 483	
mln. AQSH dollarida	7 737	2 225	2 675	2 837	
Markazlashmagan investitsiyalar:	1 021 383	297 179	337 416	386 788	
Korxonalar mablag'lari	326 814	93 930	107 534	125 350	
Tijorat banklari kreditlari va boshqa qarz mablag'lari	197 010	57 696	64 782	74 532	
To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiya va kreditlar	401 466	116 193	133 200	152 073	
mln. AQSH dollarida	31 425	9 764	10 452	11 209	
Aholi mablag'lari	96 093	29 360	31 900	34 833	

Yuqoridagi jadval ma'lumotlaridan ko'rishimiz mumkinki, 2023-2025 yillarda jami kapital qo'yilmalar 1214 970 mlrd so'mni, markazlashtirilgan investitsiyalar 193 587 mlrd so'mni, markazlashtirilmagan investitsiyalar esa 1021383 mlrd so'mni tashkil etishi rejalashtirilgan bo'lib, yillar ko'rsatkichi bo'yicha qaraganimizda, ya'ni 2023 yilga nisbatan 2025 yilda investitsiyalarni jalb etish ko'lami kengayib borayotganidan dalolat beradi. Mazkur maqsadlarga erishish uchun asosiy ishlab chiqarish tarmog'ini rivojlantirish, infratuzilmani takomillashtirish uchun salmoqli xorijiy investitsiya zarurligini anglatadi. Bunda, tashqi siyosatda faollik, qudratli, rivojlangan mamlakatlar bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish oshib bormoqda. O'zbekiston Respublikasi tashqi iqtisodiy hamkorlik qilayotgan davlatlar geografiyasi yildan-yilga kengayib bormoqda. Asosiy ustunlikda Xitoy bilan hamkorlik barcha tarmoq va sohalarda kengayib bormoqda. Ya'ni, iqtisodiyotini diversifikatsiya masalalariga nazar tashlasak, Xitoy va O'zbekiston savdo, invecsitsiya, infratuzilma, energetika, qishloq xo'jaligi kabi turli sohalarda sheriklik qilib kelmoqda. Eng yirik savdo sherigimiz hisoblangan ushbu davlat yurtimizga kirib kelayotgan umumiy xorijiy investitsiya borasida ham yetakchilardan sanaladi. Bugungi

kunda ikki davlat o'rtasidagi tovar ayirboshlash 12 milliard dollardan oshgan.² Vaholanki, 2015-yil ushbu ko'rsatkich atigi 4,7 milliard dollar edi. O'zbekistonning umumiy tashqi savdosida Xitoyning ulushi 21,3 foizga yetib, tashqi savdo hamkorlari orasida birinchi o'ringa chiqqan. Xitoy O'zbekistonga asosan mashina va jihozlar yetkazib bersa, O'zbekiston Xitoyga to'qimachilik, kimyo mahsulotlari, rangli metall, meva-sabzavot eksport qiladi. Xitoyga eksportimiz 2,2 milliard dollarga teng, import qiymati esa qariyb 10 milliard dollarni tashkil etadi. Xitoyning respublikamiz iqtisodiyotiga kiritayotgan sarmoyasi o'sishi sur'ati jadallashib, so'nggi yillarda 5 barobar ortdi va 2,2 milliard dollarga yetdi.

Bu esa, o'z navbatida xorijiy investitsiyalarni jalb qilish mexanizmini yanada takomillashtirishni taqozo etadi.

Yuqoridagi tahliliy materiallar mazmuniga asoslanib quyidagi xulosa va takliflarni ilgari surish mumkin.

Birinchidan, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish mexanizmlarining takomillashtirilib borilishi ijobiy natijani bermoqda. Uning sabablaridan biri xorijiy investitsiyalar bo'yicha qator afzalliklarning ya'ni ishlab chiqarishni joylashtirishning resurs, tabiiy-iqlimiy sharoitlarning yetarliligi, huquqiy asoslarning takomillashtirilganligi, davlat tomonidan beriladigan kafolat, imtiyozlarning, albatta muayyan talablar asosida oshirib borilayotganligini keltirish mumkin.

Ikkinchidan, eksportni rag'batlantirish, xususan mahalliy mahsulotlarni tashqi bozorga olib chiqishni har tomonlama soddalashtirish hamda moliyaviy qo'llab-quvvatlash borasida ishlar amalga oshirilishi talab etiladi.

Uchinchidan, jahon bozorlarida korxonalarimiz mahsulotlarining raqobatbardoshligini ta'minlashda eksport qiluvchi korxonalariga mahsulot tayyorlash va sotish xarajatlarini kamaytirishda ko'maklashish, ularni tashqi bozor konyunkturasidagi o'zgarishlar, istiqbolli bozorlar bilan tanishtirib borish;

To'rtinchidan, transport-kommunikatsiya tizimlarini rivojlantirish, yangi transport yo'laklarini ochish orqali transport xarajatlarini kamaytirish, tayyor mahsulotni yangi tashqi bozorlarga chiqarish bo'yicha maxsus dasturlarda eksport hajmini oshirish, eksport qilinadigan yuklarni tashish tizimini takomillashtirish, eksportchi korxonalarni marketing, moliya va tashkiliy-huquqiy qo'llab-quvvatlash muhim ahamiyatga ega. Natijada mamlakatimizning tashqi iqtisodiy faoliyati yanada kengayadi, ya'ni import o'rnini bosuvchi eksportga yo'naltirilgan raqobatbardosh tovarlar ishlab chiqarish imkoniyati oshadi, natijada xorijiy investitsiyalarning hamkorlik aloqalarini

² "O'zbekiston-2030" Strategiyasi 11.09.2023yil. PF-158-sonli

takomillashtirib, iqtisodiy islohotlarning samarasini yanada kengroq tadbiq etish jarayonini tezlashtiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. – 20 dekabr 2022.
2. PQ-459-son Qaror. “2023–2025-yillarga mo‘ljallangan investitsiya dasturini amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”. – 28 dekabr 2022.
3. PF-158-son Farmon. “O‘zbekiston–2030 strategiyasi”. – 11 sentabr 2023.
4. PF-60-son Farmon. “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”. – 28 yanvar 2022.
5. Vahobov A.V. va boshqalar. **Xorijiy investitsiyalar.** – T.: “Moliya”, 2010. – 324 b.
6. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. **Tashqi savdo ma’lumotlari.** – <https://stat.uz>
- 7.